

Rizikos grupių suaugusiųjų požiūris į mokymąsi

Elena Mickūnaitė

Socialinių mokslų (edukologijos) daktarė
Vytauto Didžiojo universiteto
Socialinių mokslų fakulteto
Edukologijos katedra
K. Donelaičio g. 58, LT-44044 Kaunas
Tel. (8 3) 732 78 21

Straipsnyje pristatomi tyrimo, atskleidžiančio bedarbių rizikos grupių suaugusiųjų požiūrį į mokymąsi, kaip suvokiama mokymosi vertė ir jo teikiama nauda, duomenys. Taikant kokybinį fokusuotų grupių interviu tyrimo metodą siekta apibūdinti šių grupių suaugusiųjų autentišką mokymosi sampratą, paremtą jų pačių supratimu ir socialiniu kontekstu. Išryškėjo, kad rizikos grupėms priklausantys asmenys teigiamai žiūri į mokymąsi ir įžvelgia jo naudą šiuolaikinio žmogaus gyvenime. Tačiau jie linkę mokymosi galimybę perkelti kitiems – jaunesniems, turintiems daugiau pajamų ir aukštesnį socialinį statusą. Be to, mokymosi naudingumą jie tiesiogiai sieja su galimybe paskui įsidarbinti ar išmokti amato, todėl nori mokytis tradiciniu būdu, o ne savarankiškai ar nuotoliniu būdu.

Pagrindiniai žodžiai: mokymasis visą gyvenimą, mokymosi vertė, rizikos grupių suaugusieji, socialinė integracija.

Įvadas

Mokymasis visą gyvenimą jau dešimtmetį yra tapęs pagrindiniu švietimo politikos principu, o pastaruoju metu – ir visuomenės gyvenime paplitusiu reiškiniu. Mokytiis būnant įvairaus amžiaus tampa ne tik madinga, patrauklu, bet ir būtina, kad kuo sėkmingiau būtum užsiėmęs bei funkcionuotum visuomenėje ir aplinkoje (Longworth, 2003; Memorandum, 2000). Įvairias vystymosi stadijas perėjusi mokymosi visą gyvenimą koncepcija atveria daug platesnę ir daugiau galimybių turinčią paradigmą nei tradicinis mokymasis. Šiame amžiuje moky-

mosi visą gyvenimą paradigma (Longworth, Davies, 1996; Teresevičienė, 2001; Jarvis, 2002; Longworth, 2003; Intzidis, 2003; Olesen, 2004) apima visas žmogaus mokymosi sritis, formalųjį, neformalųjį ir informaliųjį savaiminį mokymąsi bei numato žmogui mokymosi galimybių suteikti per visą jo gyvenimą. Tai suteikia galimybių tiems, kurie nepasinaudojo ar neturėjo galimybės pasinaudoti mokymosi galimybe jaunystėje, vienaip ar kitaip iškriti ar atitolo nuo konkurencingos aplinkos ir turi įgyti ar atnaujinti aktualius gebėjimus, naujas žinias. Taigi mokymosi visą gyvenimą paradigma atveria elitinio švietimo vartus net

ir labiausiai nuo mokymosi nutolusiems rizikos grupių suaugusiesiems.

Šiame kontekste iškyla **tyrimo problema**: kokia yra Lietuvoje rizikos grupių suaugusiųjų mokymosi, jo vertės ir teikiamų galimybių samprata? Taikant kokybinio tyrimo metodą siekiama atskleisti rizikos grupių suaugusiųjų mokymosi sampratą, autentiškai paremtą jų pačių suformuluotu supratimu ir socialiniu kontekstu, sužinoti, ką jie galvoja apie mokymąsi, kaip supranta jo teikiamą naudą ir atveriamas galimybes. Šio tyrimo duomenys padės atkreipti ypatingą dėmesį į labiausiai pažeidžiamų suaugusiųjų grupių įtraukimą į mokymąsi ir jiems tinkamų mokymosi galimybių kūrimą ir pritaikymą jų poreikiams, suteiks autentiškų įžvalgų apie mokymosi populiarinimą jiems priimtinais formomis.

Šio mokslinio **tyrimo objektas** – rizikos grupių suaugusiųjų mokymosi, jo vertės ir teikiamų galimybių samprata mokymosi visą gyvenimą kultūroje.

Tyrimo tikslas – atskleisti rizikos grupių suaugusiųjų mokymosi sampratą.

Tyrimo uždaviniai:

1. Parodyti suaugusiųjų iš skirtingų rizikos grupių požiūrį į mokymąsi.
2. Atskleisti rizikos grupių suaugusiųjų požiūrį į mokymąsi, jo vertės ir teikiamų galimybių sampratą.
3. Paaiškinti rizikos grupių suaugusiesiems priimtinausias mokymosi formas ir sritis bei būdus, paskatinti šiuos žmones mokytis.

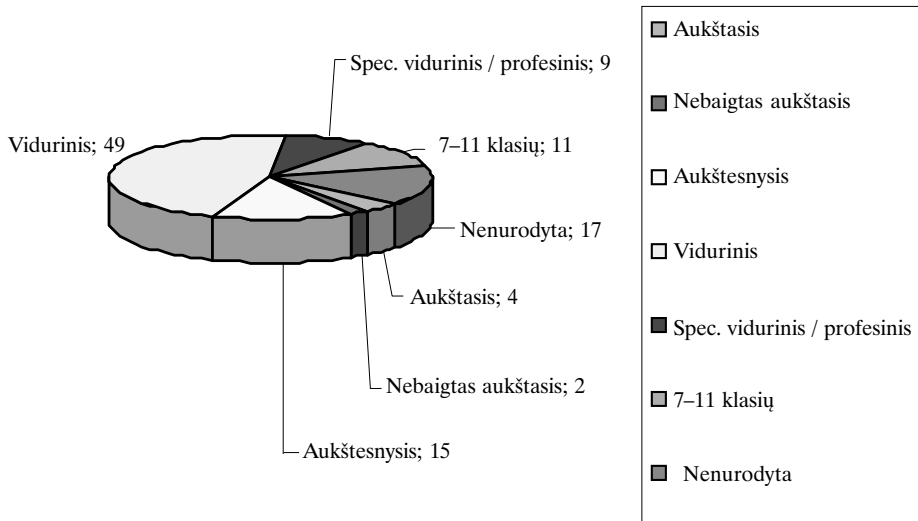
Tyrimo metodologija ir imtis. Siekiant ištyrėti rizikos grupių suaugusiųjų mokymosi sampratą fokusuotų grupių interviu metodu, 2005 m. buvo apklausta dešimt fokusuotų grupių, kurios atstovavo penkioms skirtingoms rizikos grupėms:

- Moterys po ilgų motinystės atostogų.
- Ilgalaikiai bedarbiai.
- Priešpensinio amžiaus bedarbiai.
- Turintys negalią bedarbiai.
- Iš įkalinimo įstaigų sugrižę bedarbiai.

Šios bedarbių grupės, Lietuvos darbo biržos duomenimis, yra traktuojamos kaip pažeidžiamos, ir darbo rinkoje papildomai remiamos. Visi interviu vyko Kauno darbo biržos „Darbo klubo“ patalpose. Kiekvienas interviu trukdo maždaug 1 valandą. Į „Darbo klubo“ susitikimus Darbo biržoje užsiregistravę bedarbiai yra kartais kviečiami paklausti paskaitų bendrais psichologiniais klausimais, kuriuos turėtų išmanyti darbo ieškančys, pasipraktikuoti, kaip parašyti tinkamą savo gyvenimo aprašymą, padiskutuoti aktualiomis temomis.

Sudarant fokusuotas grupes buvo laikomasi demografinio homogeniškumo principo (Morgan, 1998; Valackienė, 2004; Luobikienė, 2005), siekiama suderinti grupės dalyvių interesus. Iš viso grupiniuose interviu dalyvavo 107 respondentai, iš jų – 37 vyrai, 70 moterų.

Grupės buvo formuojamos neatsižvelgiant į respondentų išsilavinimą. Dominuojantis išsilavinimas visose grupėse (1 pav.) buvo vidurinis – 58 dalyviai, iš jų 9 turėjo spec. vidurinį arba profesinį vidurinį išsilavinimą, tik 4 dalyviai visose dešimtyje grupių buvo baigę aukštąjį mokslą, 2 – turėjo nebaigtą aukštąjį, o 15 – aukštesnįjį išsilavinimą, 11 – turėjo 7–11 klasių išsilavinimą; 17 dalyvių savo išsilavinimo visai nenurodė. Dalyviai neturėjo pastovaus darbo nuo kelių mėnesių iki 20 metų (2 pav). Iš viso 19 dalyvių neturėjo pastovaus darbo iki 1 metų, 20 dalyvių neturėjo pastovaus darbo iki 2 metų, 24 dalyviai – iki 5 metų, 16 dalyvių – iki 10 metų, 10 dalyvių neturėjo pastovaus darbo iki 15 metų, 1 dalyvis ne-

1 pav. Fokusuotų grupių interviu dalyvių išsilavinimas

turėjo darbo 20 metų, 4 dalyviai nurodė niekada neturėję darbo, o 13 dalyvių nenurodė, kiek laiko neturėjo darbo.

Siekiant tyrimo duomenų patikimumo, fokusuotų grupių interviu duomenys buvo renkami užduodant iš anksto parengtus klausimus, kurie buvo parengti operacionalizuojant tris kokybinius mokymosi kultūros plėtrą visuomenėje atspindinčius duomenų pokyčius:

- Asmeninė mokymosi patirtis.
- Mokymosi įvaizdis ir prestižas.
- Mokymosi naudos ir jo teikiamų galimybių suvokimas.

Tyrimo duomenys buvo apdorojami laikantis griežtų procedūrų, kurias galima suskirstyti į kelis etapus:

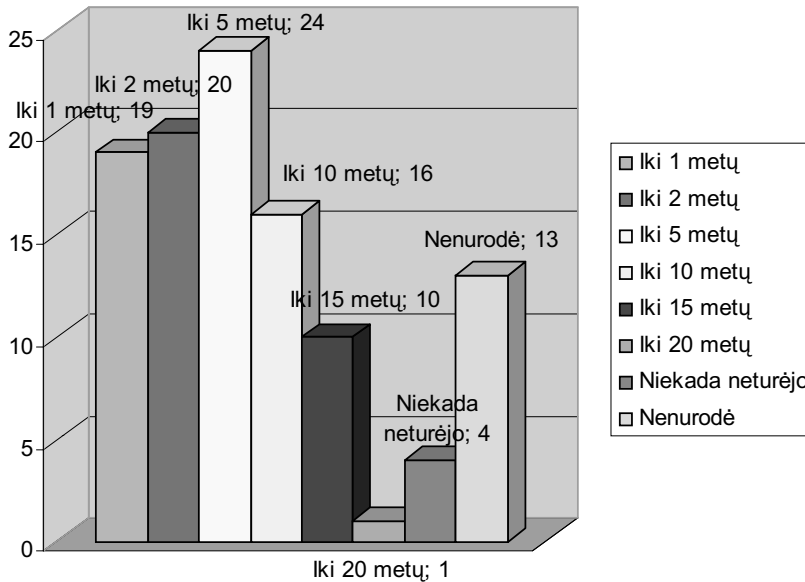
- Respondentų kodavimas.
- Klausymo protokolas – interviu teksto parengimas selektyviam transkribavimui, kai sekundžių tikslumu pažymimos interviu teksto dalys, kurios yra tyrimui neaktualios ir transkribuojamos nebus.

- Interviu tekstų transkripcija.
- Atsakymų sugrupavimas priskiriant juos konkreitiems klausimams.
- Atsakymų kategorijų išskyrimas remiantis dažnai pasikartojančiais atsakymais.
- Interviu duomenų analizė ir interpretacija.

Suaugusiųjų iš skirtingų rizikos grupių požiūriai į mokymąsi

Tyrimo duomenys atspindi nuo mokymosi nutolusių suaugusiųjų požiūrį į mokymąsi, nes rizikos grupių suaugusiesiems priklausantys tyrimo dalyviai neturėjo darbo, jų išsilavinimas nebuvo labai aukštas: iš 107 tiriant dalyvavusių suaugusiųjų daugiau nei pusė (54 proc.) turėjo vidurinį, specialųjį vidurinį ar profesinį išsilavinimą, dešimtadalis – buvo nebaigę vidurinės mokyklos.

Tikslinių tyrimo grupių analizė parodė, kad

2 pav. Kiek laiko interviu dalyviai neturi darbo (dalyvių skaičius ne procentais)

skirtingos tiriant dalyvavusios rizikos grupės turi šiek tiek skirtingą požiūrį į mokymosi patirtį, mokymąsi ir jo teikiamas galimybes. Pozityviausią požiūrį į mokymąsi ir supratimą apie mokymosi vertę turėjo moterys, grįžtančios iš vaikų auginimo atostogų: iš dalies dėl jaunesnio amžiaus, iš dalies – todėl, kad šių moterų nedarbas ir poreikis mokytis buvo susiję su natūraliomis jų gyvenimo aplinkybėmis – vaikų auginimu, o ne su nesugebėjimu susirasti darbą.

Panašiai manė ir sugrįžusiųjų iš įkalinimo įstaigų grupės respondentai, kurių amžiaus vidurkis buvo 35 ir pusė metų. Jauni vyrai, paprastai turintys labai menką išsilavinimą, dažniausiai jau buvo supratę, koks svarbus yra poreikis mokytis ir įgyti išsilavinimą bei paklausią kvalifikaciją, kuri sudarytų jiems galimybę susirasti gerą darbo vietą. Šie žmonės teigiamai, optimistiškai ir pozityviai žvelgia į gali-

mybę mokytis, tiki išsilavinimo nauda siekiant būsimos ekonominės gerovės. Tačiau akivaizdu ir tai, kad juos, kaip ir kitų grupių respondentus, domina galimybė pasimokius greitai susirasti darbą ir apsirūpinti.

Turinčių negalią grupių dalyvių amžiaus vidurkis buvo 39 m. Šie įvairias neįgalumo grupes turintys darbingi suaugusieji pastovaus darbo neturi nuo dviejų mėnesių iki 15 metų. Jie į galimybę mokytis žvelgia gana optimistiškai, tačiau mokymosi naudą siejo tiesiogiai su galimybe įgyti išsilavinimą ir iškart gauti darbą, o antraip matė tik abstrakčią mokymosi naudą.

Patį pesimistiškiausią požiūrį į mokymąsi išreiškė ilgalaikių bedarbių ir priešpensinio amžiaus bedarbių rizikos grupės. Ilgalaikių bedarbių grupių amžiaus vidurkis buvo 45 metai. Šie žmonės neturėjo pastovaus darbo 5, 10, 15 metų, ir jų nedarbą galima laikyti tam

tikra prasme nuolatiniu, nes daugelis yra įpratę reikalauti pašalpų, įvairių lengvatų, o mokytis sutiktų tik tada, jei mokslas būtų nemokamas, mokama stipendija bei apmokamos transporto išlaidos. Daugelis jų turi labai menką motyvaciją, menką išsilavinimą ir nenori iš esmės ką nors keisti. Šie žmonės sutinka, kad mokytis tikrai yra būtinybė, tačiau dėl įvairių priežasčių nemano, kad tai yra būtina jiems.

Priešpensinio amžiaus grupės amžiaus vidurkis buvo 56 metai. Apskritai paėmus, šiose grupėse dalyviai laikėsi nuomonės, kad jiems mokytis jau yra netikslinga, nes, jų manymu, kursuose įgyti gebėjimai darbdavių vis tiek neįtikins, ir šie vis tiek ieškos jaunesnių ir perspektyvesnių darbuotojų. Tarp šių žmonių buvo ir keli šviesuoliai, lankantys Trečiojo amžiaus universitetą savišvietos tikslais ar kitaip randantys būdų tobulėti, tačiau daugelis buvo įsitikinę, kad jiems mokytis jau per vėlu. Kai kurie dalyviai skundėsi ir sveikata, kitų socialinė ir ekonominė padėtis buvo tokia prasčia, kad juos domintų tik jų pagrindinių poreikių patenkinimas. Vis dėlto kai kurie dalyviai pripažino, kad, jeigu jie turėtų pragyvenimo šaltinį, tai galimybė mokytis ir tobulėti savišvietos tikslais juos domintų.

Suaugusiųjų rizikos grupių mokymosi ir jo teikiamų galimybių samprata

Mokymosi patirtis. Bendras suaugusiųjų rizikos grupių išreikštas teigiamų emocijų, patirties ir nusiteikimo mokymosi atžvilgiu intensyvumas buvo didesnis nei neigiamos patirties ir nusiteikimo raiškos. Kitaip tariant, daugelis fokusuotų grupių interviu dalyvavusių suaugusiųjų teigiamai žiūri į mokymąsi ir jo svarbą šiuolaikinio žmogaus gyvenime. Tačiau dažniausiai tai yra bendras, abstraktus požiūris

kalbant apie „kitus“, bet netaikomas sau dėl nurodomų įvairių ekonominių, socialinių, psichologinių ir kitokių priežasčių.

Galima pastebėti, kad tiriant dalyvavusių suaugusiųjų mokymosi patirtis yra gana skurdi ir siaura, dažniausiai apsiribojanti nemokamais Darbo biržos kursais, kurie dažniausiai yra trumpalaikiai, skirti susipažinti su viena ar kita darbininkiška profesija. Kitur suaugusieji nedaug kas yra mokęsi. Tyrimo dalyviai, išskyrus atskiras išimtis, menkai pasinaudoja kitomis lavinimosi galimybėmis – skaitymu, savarankišku mokymusi ir savaiminiu, partitiniu mokymusi. Įvairių savaiminio ir neformalaus mokymosi galimybių šie suaugusieji beveik neįvardija kaip mokymosi.

Neigiamas nuostatas mokymosi atžvilgiu išreiškia tyrimo dalyvių abejonės dėl savo gebėjimų mokytis, įsitikinimai dėl tinkamo amžiaus mokytis, būgštavimai dėl finansinių sunkumų ir kitų trukdžių mokytis, nenoras mokytis skirtuose kursuose, kritiškas požiūris į trumpalaikių kursų tikslingumą, problemos, susijusios su mokymusi ir tolesne galimybe įsidarbinti.

Labiausiai savo gebėjimu mokytis abejoja priešpensinio amžiaus grupių respondentai bei vyresni respondentai iš ilgalaikių bedarbių grupių, nors panašių abejonių išsako ir vidutinio amžiaus respondentai iš kitų rizikos grupių. Nedidelė dalis fokusuotų grupių interviu dalyvių (šeši pasisakymai) mano, kad mokytis niekada ne vėlu. Teoriškai daug kas sutinka, kad mokytis niekada ne vėlu, tačiau mano, kad jiems mokytis jau nebėra prasmės, nes darbdavių akyse tai jau nieko nebepakeis. Kiti vyresnio amžiaus respondentai mokytis gal ir norėtų, tačiau tam trukdo įvairios sveikatos problemos. Kai kuriuos pagyvenusius žmones raginimas mokytis jų amžiuje piktina.

Tarp tiriant dalyvavusių rizikos grupėms priklausančių suaugusiųjų, kai respondentai yra vyresnio amžiaus, mokymosi idėjos nėra populiarios. Į išorės kylantį poreikį mokytis, tobulinti kvalifikaciją, galbūt net keisti profesiją šie žmonės žvelgia kaip į svetimą jiems dalyką, iš šalies primestą reiškinį, kuriam jie priešinasi. Jie su nostalgija žvelgia į tarybinius laikus, kai vieną kartą baigę mokslus visi turėjo darbą ir nebuvo ryškių visuomenės sluoksnių skirtumų, todėl dažnai savo prasto gyvenimo priežastį įžvelgia kaltindami santvarką ir politiką. Didelė dalis šių žmonių nepasirengę keistis (Orenienė, 2006), jie neturi mokymuisi reikalingų įgūdžių ir nepasirengę keisti savo nusi-stovėjusių įpročių, supratimų ir gebėjimų.

Sunku pasakyti, ar dabartinių, rizikos grupėms priklausančių penkiasdešimtmečių ir šešiasdešimtmečių požiūrį į mokymąsi įmanoma pakeisti ir paskatinti pasirengti mokytis. Tačiau svarbu atkreipti dėmesį į rizikos grupėms priklausančius dvidešimtmečius, trisdešimtmečius ir keturiasdešimtmečius – būtina plėsti jų akiratį ir visokiais įmanomais būdais skleisti ir populiarinti mokymosi visą gyvenimą idėjas. Šioms grupėms priklausantiems suaugusiems skirtą informaciją nėra tikslinga skelbti internete, nes daugelis jų internetu naudotis nemoka, vargu ar tokie žmonės eitų į nuotolinio mokymosi kursus, todėl ši daug kainuojanti terpė tikriausiai nelabai paskatintų šiuos žmones mokytis. Šiems suaugusiems, ko gero, reikia paprastų įgūdžių dirbti kompiuteriais, psichologijos ir paklausių amatų kursų – pageidautina kuo ilgesnių ir maksimaliai paremtų praktika ir minimalaus teorijos kurso. Tokie kursai padėtų greičiau pramokti naujų gebėjimų, pakeltų jų savivertę ir padėtų pasijusti, kad yra gebantys ir kompetentingi.

Kai kurie respondentai mano, jog neteisinga, kai jiems siūlo kursus, pavyzdžiui, siuvėjų, spaudos platintojų ar kulinarijos, kurie jų nedomina. Akivaizdu, kad net atsidūrę labai kritiškoje situacijoje, kai neturi darbo ir nuolatinio pajamų šaltinio, be to, dažniausiai neturi ir aktualių gebėjimų bei specialybės, kurie galėtų padėti sėkmingai konkuruoti rinkoje, šie žmonės vis tiek siekia išlaikyti savo asmeninį orumą, galimybę rinktis ir patys kontroliuoti situaciją (Rogers, 1969; Knowles, 1973). Jie nenori prarasti savo teisės rinktis ir lankyti jiems siūlomų, jiems patiems atrodančių netinkamų kursų, kurie jiems nepatinka. Kaip teigia vienas dalyvis, betikslis, besimokančiojo motyvacija neparemtas kursų lankymas neturi jokios prasmės (Illeris, 2003), nes siekias mokslo užima pasyvaus klausytojo poziciją ir paskui taip pat pasyviai laukia, kad jį įdarbintų, o to neatsitikus konstatuoja, jog jis taip ir manęs, kad iš to mokymosi nėra jokios naudos. Jei žmogus pats yra motyvuotas ir mokosi tam nusiteikęs ir apsisprendęs, jis jaučiasi pats atsakingas ir už tolesnį įsidarbinimą, todėl deda tam tikrų motyvuotų pastangų ir dažniausiai randa darbą. Akivaizdu, kad yra labai nelengva sukurti sąlygas šiems suaugusiems rinktis, nes kai kuriems nedarbas užtruko nuo dešimties iki dvidešimties metų. Tokiais atvejais negalima atmesti galimybės, kad tokie žmonės apskritai nenori mokytis ir nenori keisti savo gyvenimo situacijos. Šių žmonių aktualių žinių ir kompetencijos stygiaus bei nedarbo priežastys yra labiau psichologinės, susijusios su tam tikromis jų nuostatomis, negebėjimu prisitaikyti (Teresevičienė ir kt., 2006). Todėl tokiai kategorijai žmonių, matyt, apskritai nėra tikslinga skirti mokymus, nebent po intensyvių psichologinių – pedagoginių motyvacijos užsiėmimų, kur su jais indi-

vidualiai ar grupinės terapijos metu būtų dirbama, siekiama atverti jų motyvacijos keisti savo situaciją šaltinį.

Mokymosi įvaizdis ir prestižas tiriamųjų akimis. Iš trisdešimt aštuonių pasisakymų, susijusių su klausimu apie dalyvių požiūrį į siekiančius mokslo suaugusiuosius, 27 pasisakymai atspindi teigiamą požiūrį į kitus siekiančius mokslo suaugusiuosius. Pozityvu, kad bendras fokusuotų grupių interviu dalyvavusių rizikos grupių suaugusiųjų požiūris į mokymąsi ir siekiantį mokslo suaugusįjį Lietuvoje yra teigiamas, mokymasis laikomas gana prestižiniu užsiėmimu, daugiau ar mažiau prieinamu vidutinės ar daug pajamų gaunantiems jaunesniems žmonėms, turintiems tam reikalingų intelektualinių ir finansinių galimybių. Interviu dalyviai visai natūraliai žiūri į tai, kad suaugusieji mokosi kursuose, studijuoja neakivaizdžiai ar vis dažniau grįžta į vidurinę mokyklą baigti vidurinio mokslo. Tai rodo, kad einąs mokslus suaugusysis Lietuvoje yra įprastas reiškinys, visiškai priimtinas interviu dalyvavusiems suaugusiesiems, priklausantiems rizikos grupėms. Vis dėlto reikia pažymėti, kad šie suaugusieji yra linkę manyti, jog mokymasis yra skirtas ne jiems, o labiau pasiturinčioms ir privilegijuotoms suaugusiųjų grupėms.

Absolūtus daugelis atsakymų į klausimą apie namiškių ir artimųjų reakciją į jų mokymąsi buvo teigiami ir rodė, kad namiškiai palaikytų jų pastangas mokytis. Remiantis moterų pasisakymais yra labiau tikėtina, kad moterys labiau palaikomos šeimoje. O vyrai yra patys linkę labiau prisiimti atsakomybę už šeimos išlaikymą ir yra pasirengę mokytis tuo atveju, jei mokslas būtų tiesiogiai susijęs su sėkmingu įsidarbinimu ir didėjančiomis pajamomis.

Iš tiriant dalyvavusių rizikos grupėms priklausančių suaugusiųjų pasisakymų matyti,

kad mokymasis Lietuvoje yra tiesiogiai siejamas su pajamomis ir jas laiduojančiu jaunu amžiumi. Mokymasis ir išsilavinimas jau suvokiamas kaip daug kainuojanti ir nebūtinai visiems prieinama prekė ar paslauga. Suaugusieji, turintys mažiau finansinių galimybių, mokymąsi suvokia kaip labiau pasiturintiems visuomenės sluoksniams prieinamą privilegiją. Tarybinio mentalitetu dar besivadovaujantys pagyvenę ir vidutinio amžiaus žmonės niekaip nesusitaiko su mintimi, kad už švietimo ir mokymosi paslaugas reikia mokėti (Orenienė, 2006). Jie pasyviai tikisi, kad už jų mokymąsi bus sumokėta, ir netraktuoja savo mokymosi kaip svarbios investicijos, galinčios išvesti juos iš jų situacijos sąstingio taško.

Tyrimo dalyvių suvokiama mokymosi nauda. Nors kokybinio tyrimo kontekste pasisakymų dažnumas gali būti traktuojamas kaip rodiklis tik tam tikra prasme, matyti, kad tiek remiančių mintį, kad mokytis yra naudinga, tiek skeptiškai nusiteikusių mokymosi naudingumo atžvilgiu pasisakymų intensyvumas yra apylygis.

Įvairioms rizikos grupėms priklausančių suaugusiųjų pasisakymai rodo, kad žmonės mato ir suvokia mokymosi naudą: viskas aplinkui kinta, technologijos keičiasi ir net dirbant savo srityje reikia tobulėti, o atsiradus karjeros spragai, pavyzdžiui, ilgiau auginus vaikus, būtina tobulintis ir atnaujinti savo žinias. Dalyviai suvokia, kad būtina mokytis dirbti kompiuteriu, išmokti taikyti technologijas, kad gebėtų būti visaverčiai supančioje aplinkoje. Kai kurie pagyvenę žmonės sakė norį mokytis, kad galėtų tobulėti, nes ir pasimokę darbo surasti jie nesitiki. Buvo pateikta nuomonė, kad svarbu mokytis tikslingai – turėti tikslą ir žinoti, ko siekiama, nes tokiu atveju kai kurie dalyviai sutiktų prisidėti ir savo lėšomis, suvokdami tai kaip investiciją.

Tačiau ryškėja vaizdas, kad mokymosi naują daug dalyvių suvokia labiau kaip bendrą gėrio ir grožio kategoriją, t. y. , kad apskritai mokytis yra tikrai gerai, tai yra teigiamas dalykas, suteikiantis galimybę tobulėti ir galbūt ateityje net pritaikyti išmoktas žinias praktikoje. Tačiau daugelis respondentų yra psichologiškai nepasirengę mokėti už savo mokymąsi, o dažniausiai ir yra paprasčiausiai nemokūs. Beveik visi pasisakiusieji netiki, kad dabartinis pasimokymas iš karto turėtų įtakos ir padėtų jiems įsidarbinti. Kitaip tariant, šie suaugusieji netiki, kad šiuo metu mokymasis yra naudingas jų ekonominei gerovei.

Iš respondentų atsakymų matyti, kad rizikos grupėms priklausantys suaugusieji mokymąsi beveik vienareikšmiškai sieja su darbu. Jie tikisi, kad mokymasis turi būti naudingas jų pragyvenimui, turi pagerinti jų gyvenimo sąlygas, turi suteikti platesnių galimybių ir pagerinti jų gyvenimo kokybę. Iš atsakymų į kitus klausimus matyti, kad daugelis realiai nelabai tikisi, kad mokymasis pagerins jų įsidarbinimo galimybes. Tuo labiau tiki jaunesni respondentai. Vadinasi, šių suaugusiųjų lūkesčiai yra kreipiami teisinga linkme – mokymasis turi būti naudingas, jis turi padėti įsidarbinti arba susirasti geresnę darbą, turi padėti, kad didėtų pajamos ir pagerėtų gyvenimo sąlygos, pakiltų gyvenimo kokybė. Tačiau praktikoje šių žmonių gyvenime tokia priklausomybė realiai nepasiteisina.

Daugelis iš šių žmonių laikosi pozicijos: suraskite man darbą arba išmokykite mane ir duokite darbą, o tokios psichologinės nuostatos trukdo, kad mokymosi įtaka būtų teigiama, kad pagerėtų žmonių užimtumas. Todėl galima teigti, kad mokymasis kursuose jiems darbo susirasti nepadeda. Esant tokiai situacijai, verta pasvarstyti, ar mokytis nėra kreipiami ne tie žmonės – neturintys motyvacijos

mokytis. Galbūt vertėtų pasvarstyti apie kursų tematikos ir struktūros keitimą (įvesti daugiau praktikos, mokytis ne tik profesijų – virėjo, mechaniko ir kt., bet ir bazinių gebėjimų – kompiuterinio raštingumo, verslumo ir kt.) arba siekti pailginti tokių kursų trukmę, pavyzdžiui, iki metų, suteikti praktikos įmonėse, tuo metu mokėti stipendiją ir minimalų uždarbį. Tam reikia bedarbių mokymo ir įstatymų pagrindų struktūrinių pokyčių, tačiau tyrimo duomenys rodo, kad, norint didinti rizikos grupių suaugusiųjų mokymosi suvokimą, pokyčiai būtini.

Kai kurie dalyviai aiškiai suvokia savo finansinius apribojimus, tačiau pozityviai ir konstruktyviai ieško jiems prieinamų būdų mokytis. Kiti dalyviai norėtų mokytis, jei mokslas ar kursai būtų nemokami. Tačiau į nemokamus kursus, ypač paklausius (pvz., kompiuterių) paprastai yra sunku pakliūti, reikia laukti savo eilės. Respondentai pažymi ir kitus trukdžius mokytis – išipareigojimai šeimai, vaikams ir kt. Galima pažymėti, kad tiriant dalyvavę suaugusieji į mokymąsi nežiūri kaip į pirmą dalyką, kuriam reikėtų skirti prioritetinę vietą savo gyvenime. Interviu dalyviai reiškė norą mokytis to, kas jiems patinka, teikia malonumą ir yra įdomu. Taip pat priešinasi, kai siūlomi nedominantys kursai ar primetamos specialybės.

Pateikus klausimą, ko dalyviai iš tikrųjų norėtų mokytis, jei leistų galimybės, net ir didžiausi mokymosi skeptikai pripažindavo, kad vis dėlto yra dalykų, kurių jie norėtų išmokti. Dalyvių atsakymus galima suskirstyti į tris grupes:

- Nori išmokti dirbti kompiuteriu ir / arba mokytis užsienio kalbos.
- Nori išmokti kokios nors profesijos arba amato.
- Nenori nieko išmokti.

Daug dalyvių iš įvairių tikslinių grupių minėjo norį išmokti dirbti kompiuteriu ir mokytis užsienio kalbos, paprastai minėdami anglų kalbą. Dalyviai minėjo, kad į kompiuterių kursus Darbo biržoje yra sunkiausia pakliūti dėl jų populiarumo. Kiti, ypač priešpensinio amžiaus respondentų grupės, minėjo, kad greičiausiai mokytųsi dėl savęs, nes pradinės žinios vargu ar padėtų susirasti darbą. Daug kas minėjo norį mokytis užsienio kalbos, kad galėtų išvažiuoti dirbti į užsienį. Apie savo norą įgyti vieną ar kitą profesiją ar pasimokyti vieno ar kito dalyko kalbėjo penkiasdešimt dalyvių. Keletas žmonių minėjo norį užbaigti dėl įvairių priežasčių nutrauktas aukštojo mokslo studijas. Interviu dalyviai vardijo įvairias profesijas ir sritis, kuriose norėtų mokytis: pedagogiką, psichologiją, teologiją, filosofiją, dizainą, renginių, verslo organizavimą ir kt. Vieni minėjo sritis, susijusias su profesija ir darbu, kiti sakė norį mokytis to, kas įdomu, kad prasiblaškytų. Moterys minėjo norinčios mokytis kulinarijos, konditerijos, siuvimo, kirpėjų, manikiūrininkų, pardavėjų ar gėlininkų florisčių kursuose. Vyriškas profesijas labiau minėjo iš įkalinimo įstaigų grįžę vyriškiai: mokytis vairuotojų, elektrikų, stalių kursuose. Nedidelė dalis atsakė nenorinti nieko išmokti: vieni minėjo nežiną, ko norėtų mokytis, kiti manė, kad pakanka to, ką jau moka. Dar kiti tvirtino norį ne mokytis, o dirbti.

Teigiama yra tai, kad daugelis respondentų vis dėlto galėjo įvardyti, ko jie norėtų mokytis, jei būtų galimybė. Nuo šio esminio, psichologinio atsvaros taško būtų galima pradėti kelti šių rizikos grupių suaugusiųjų norą ir motyvaciją mokytis, rengti konsultacijas. Šių žmonių mokymosi supratimas dažniausiai apsiriboja tik profesijos mokymusi. Platesnis mokymosi suvokimas, troškimas mokytis įvairių, ne-

būtinai tiesiogiai su profesija susijusių dalykų rodytų platesnį požiūrį, kitų galimybių ir alternatyvų atskleidimą, kūrybišką orientaciją.

Siekiantys mokslo suaugusieji, net ir nuo mokymosi labiausiai nutolę, mano, kad mokymasis yra normalus ir įprastas, nieko nebestebinantis reiškinys. Tačiau rizikos grupėms priklausantys suaugusieji apie galimybę mokytis patiems kalba gana skeptiškai, yra linkę mokymosi galimybę numatyti kitiems (protingesniems, turintiems geresnių finansinių ir kitokių sąlygų) žmonėms. Tai, kaip pakeisti šią nuostatą, yra labai svarbus aspektas, suteikiantis prasmės tolesniems ir išsamesniems tyrimams.

Situacija tikrai dviprasmiška: viena vertus, valstybė neturi lėšų finansuoti kokybiško (ne trumpalaikių, bet veiksmingų ilgalaikių kursų) suaugusiųjų, priklausančių rizikos grupėms, mokymo; antra vertus, kyla pavojus, kad suaugusiųjų švietimas taps ekskliuzyvinis ir elitistinis, prieinamas tik vidutinės ir daugiau pajamų gaunantiems jauniems ir vidutinio amžiaus suaugusiesiems. Tokiu atveju dalyvaujančių ir nedalyvaujančių mokantis skirtumas tik tolydžio didės. Šioje situacijoje iškyla klausimas: galbūt Lietuvoje suaugusiųjų mokymasis yra pernelyg atsietas nuo realybės, kartais akademiškas, nesusijęs su praktika, kartais pernelyg sudėtingas ir nepasiekiamas nuo mokymosi nutolusiam suaugusiajam? Tokiu atveju galbūt reikia dėti daugiau pastangų ir siekti priartinti mokymąsi, ypač rūpinantis priklausančiais rizikos grupėms, o ne siekti kelti mokymosi įvaizdį ir prestižą.

Rizikos grupių suaugusiesiems priimtinos mokymosi formos

Tiriant dalyvavę rizikos grupėms priklausantys suaugusieji norėtų mokytis tradicinėje au-

ditorijoje / klasėje, gyvai klausytis dėstytojo ir bendrauti bei diskutuoti su kitais dalyviais, taip mokydami dėstytojui ir vienas kitam turėtų galimybę užduoti klausimus ir gauti atsakymus. Dažniausiai dėl menko išsilavinimo rizikos grupėms priklausantys suaugusieji stokoja savarankiško mokymosi įgūdžių ir jiems yra nepriimtinas savarankiškas, nuotolinis mokymasis. Mokymasis internetu nepriimtinas dėl nemokėjimo naudotis kompiuteriu ir internetu. Šie suaugusieji norėtų mokytis nustatyto metu ir nustatytoje vietoje, vadovaujami asmens, kuris galėtų padėti jiems mokytis, t. y. dėstytojas / mokytojas, o mokymosi turinyje turėtų dominuoti praktika.

Tiriant dalyvavę suaugusieji turi nedidelį išsilavinimą ir stokoja savarankiško mokymosi įgūdžių. Dėl šios priežasties jiems nėra priimtini savarankiško mokymosi ir savidisciplinos reikalaujantys metodai – jie nenori mokytis savarankiškai namuose, nenori mokytis nuotoliniu būdu per internetą, o nori tradiciškai susitikti nurodytu metu, nurodytoje vietoje (nes taip lengviau), nori gyvai bendrauti su dėstytoju ir kitais siekiančiais mokslo, kai galima užduoti klausimus ir diskutuoti, nes taip yra lengviausia sukaupti dėmesį ir mokytis. Be to, šie suaugusieji vienareikšmiškai mokymo programose nori daugiau praktikos nei teorijos, nes taip jiems irgi yra paprasčiau mokytis ir įgyti reikalingų gebėjimų. Todėl akivaizdu, kad daug kainuojantys nuotoliniai mokymosi kursai, kur reikia daug dirbti savarankiškai ir darbo kompiuteriu bei internetu įgūdžių, yra visiškai netikslingi labiausiai nuo mokymosi nutolusių rizikos grupėms priklausančių suaugusiųjų mokymui. Šias lėšas būtų daug tikslingiau panau-

doti paprastiems, tradiciniams mokymams organizuoti, pailginti jų trukmę ir rengti daugiau praktinio mokymo kursų.

Išvados

1. Skirtingų rizikos grupių suaugusieji skirtingai žvelgia į mokymosi patirtį, į mokymąsi ir jo teikiamas galimybes. Jaunesni rizikos grupių suaugusieji pozityviausiai vertina mokymąsi ir jo teikiamą vertę bei galimybes. Pesimistiškiausiai į mokymąsi žvelgė ilgalaikių bedarbių ir priešpensinio amžiaus bedarbių grupės.

2. Rizikos grupių suaugusieji teigiamai žiūri į mokymąsi ir jo naudą suaugusio žmogaus gyvenime, tačiau dažnai tai yra bendras, abstraktus požiūris, kai mokymosi galimybė yra numatoma kitiems, jaunesniems, labiau pasiturintiems, protingesniems, netaikant jo sau dėl įvairių nurodomų ekonominių, socialinių ir kitų priežasčių. Mokymasis yra tiesiogiai siejamas su pajamomis bei jas laiduojančiu jaunu amžiumi ir suvokiamas kaip labiau pasiturtintiems visuomenės sluoksniams prieinama privilegija. Todėl reikėtų ne kelti mokymosi prestižą, o formuoti jo įvaizdį, kaip paprasto, pasiekiamo ir prieinamo visiems visuomenės sluoksniams, taip artinant mokymąsi prie suaugusiųjų rizikos grupių, ir realiai teikti tokias mokymosi paslaugas.

3. Tiriant dalyvavę rizikos grupių suaugusieji norėtų mokytis tradicinėje klasėje / auditorijoje, klausyti mokytojo / dėstytojo ir bendrauti su kolegomis. Menki savarankiško mokymosi gebėjimai ir menkas kompiuterinis raštingumas užkerta jiems kelią mokytis savarankiškai, įvairiais nuotoliniais būdais ar kompiuteriu.

LITERATŪRA

- A Memorandum on Lifelong Learning/Comissions staff/working paper. Brussels, 30.10.2000 <<http://europa.eu.int/comm/education/life/memo-en.pdf>>.
- Illeris K. Žvilgsnis į suaugusiųjų mokymosi motyvaciją. Vilnius: LSŠA, 2003.
- Intzidis E. Lifelong Learning: Seeking Constants for Changing Societies // *Lifelong Learning Discourses in Europe*. Hamburg: UNESCO, 2003. P. 37–50.
- Jarvis P. International Dictionary of Adult and Continuing Education. London: Kogan Page Limited, 2002.
- Knowles M. Adult Learner: A Neglected Species. Houston: Gulf Publishing Company, 1973.
- Longworth N. Lifelong Learning in Action. Transforming Education in the 21st Century. London and Sterling: Kogan Page, 2003.
- Longworth N., Davies W. K. Lifelong Learning. New vision, new implications, new roles for people, organizations, nations and communities in the 21st century. London: Kogan Page Limited, 1996.
- Luobikienė I. Socialinių tyrimų metodika. Kaunas: Technologija, 2005.
- Morgan D. L. 1. The Focus Group Kit 1. The Focus Group Guidebook. Thousand Oaks: Sage, 1998.
- Olesen H. S. Shaping an Emerging Reality: Defining and Researching Lifelong Learning // *Shaping an Emerging Reality – Researching Lifelong Learning*. Roskilde: The Graduate School in Lifelong Learning, Roskilde University, 2004. P. 7–27.
- Orenienė R. Karjeros projektavimo paradigma socialinės atskirties prevencijai. Daktaro disertacija. Kaunas: VDU, 2006.
- Rogers C. R. Freedom to Learn. Columbus, Ohio: Merrill, 1969.
- Teresevičienė M. Mokymosi visą gyvenimą edukologinės dimensijos. Habilituoto daktaro darbas. Kaunas: VDU, 2001.
- Teresevičienė M., Gedvilienė G., Zuzevičiūtė V. Andragogika. Kaunas: VDU, 2006.
- Valackienė A. Sociologinis tyrimas. Kaunas: Technologija, 2004.

THE PERCEPTION OF LEARNING OF DISADVANTAGED GROUPS OF ADULTS

Elena Mickūnaitė

Summary

The paper presents research data about the conception of learning of unemployed disadvantaged groups of adults through their perception of learning value and its benefits. Ten focus group interviews were conducted to represent five different disadvantaged groups and to find out their perception of learning, authentically underpinned by their own understanding and social context. It comes out that the interviewees hold a positive attitude towards learning and perceive its value in a contemporary life, but they

tend to project a learning possibility to other, younger, better-to-do individuals who hold a higher social status. The interviewees see the value of learning directly connected with employment and, therefore, they want practical training based courses to gain simple and competitive skills or learn crafts. Besides, they want to learn in a traditional way without taking advantage of independent or distance learning.

Keywords: lifelong learning, learning value, disadvantaged groups of adults, social inclusion.

Įteikta: 2008 03 23

Priimta: 2008 06 30